

Ovaj projekat finansira
Evropska unija

Centar za građansko obrazovanje
Centre for Civic Education

Strategija lokalnog razvoja LAG BOKA Razdoblje: 2023.–2027

SADRŽAJ:

1. DEFINICIJA PODRUČJA I STANOVNIŠTVA KOJE JE OBUHVAT STRATEGIJE	3
1.1. Osnovna geografska obilježja područja LAG-a.....	3
1.2. Geomorfološke i klimatske značajke LAG-a.....	4
1.3. Kulturno-povijesna i prirodna baština LAG-a.....	5
1.4. Stanje jedinice lokalne samouprave.....	9
1.5. Stanje društvene infrastrukture na području LAG-a.....	12
1.6. Gospodarske karakteristike područja LAG-a.....	19
1.7. Demografske značajke područja LAG-a.....	23
2. SWOT ANALIZA PODRUČJA LAG „BOKA“	27
3. RAZVOJNA VIZIJA I PRIORITETI	29
3.1. SPECIFIČNI CILJEVI KAO ODGOVOR NA PROBLEME:.....	30
3.2. SPECIFIČNI CILJEVI.....	31
4. OPIS ODABIRA PROJEKTA NA NIVOU LAG-A	36
5. PROJEKTI SURADNJE	37
6. USKLAĐENOST LRS LAG „BOKA“ S NADREĐENIM STRATEŠKIM DOKUMENTIMA	39
7. UKLJUČENOST LOKALNIH DIONIKA U IZRADU LRS	39
8. PRAĆENJE PROVEDBE I EVALUACIJA STRATEGIJE	40
8.1 Praćenje provedbe LRS-a.....	40
9. SPOSOBNOST PROVEDBE LOKALNE RAZVOJNE STRATEGIJE	42
10. Struktura LAG-a „BOKa“	43
11. FINACIJSKI PLAN	44
POPIS TABLICA:	46

1. DEFINICIJA PODRUČJA I STANOVNIŠTVA KOJE JE OBUHVAT STRATEGIJE

1.1. Osnovna geografska obilježja područja LAG-a

Lokalna Akciona Grupa (LAG) Boka, koja obuhvata opštine Kotor i Tivat, predstavlja vitalan deo razvojne strategije u Crnoj Gori. Ovaj LAG pokriva ukupno 381 km² i ima više od 36,000 stanovnika, sa Kotorom i Tivatom kao ključnim centrima. Ove dve opštine su poznate po svojoj jedinstvenoj kombinaciji prirodnih lepota, kulturnog nasleđa i istorijskog značaja, što ih čini idealnim za razvojne projekte usmerene na turizam, kulturu i održivost. LAG Boka ima za cilj da podstakne lokalni razvoj kroz sinergiju ovih opština, koristeći njihove različite resurse i potencijale. Fokus je na promociji održivog turizma, zaštiti životne sredine, unapređenju lokalne privrede i očuvanju kulturne baštine. Kotor, sa svojom bogatom istorijom i UNESCO-ovom zaštitom, i Tivat, kao rastući turistički i nautički centar, zajedno pružaju jedinstvenu platformu za razvoj. Uz to, LAG Boka se bavi i pitanjima ekološke održivosti, podrške malim i srednjim preduzećima, kao i unapređenju infrastrukture i usluga. Ovaj pristup je usmeren ka poboljšanju kvaliteta života lokalnog stanovništva i privlačenju investicija i posetilaca u region.

- **Opština Kotor:** Opština Kotor, smještena na obali Bokokotorskog zaliva u Crnoj Gori, prostire se na 8.620 hektara, od čega je 6.120 hektara kopna i 2.500 hektara morske površine, sa ukupnom površinom od 335 km². Ova opština ima 22.601 stanovnika, gustoću naseljenosti od 67,4 stanovnika po km², te obuhvata 20 mjesnih zajednica. Kotor je poznat po staroj mediteranskoj luci, okruženoj impresivnim gradskim zidinama koje su pod zaštitom UNESCO-a. Grad ima bogatu istoriju koja seže u antičko Rimsko doba, a bio je pod uticajem Venecije, što se odražava na gradskoj arhitekturi. Boka Kotorska, kojoj Kotor pripada, često se opisuje kao najjužniji fjord Evrope, okružen liticama Orjena i Lovćena. U srednjem vijeku, Kotor je bio važan trgovinski centar i imao je status grada. Grad je pretrpio opsade, pljačke, a posebno je bio pogođen zemljotresima u 16. i 17. veku. Tokom 18. i 19. veka, Kotor je bio pod upravom Austrije, Italije i Francuske. U Prvom svjetskom ratu, Kotor je bio poprište bitaka između Crne Gore i Austro-Ugarske, a kasnije je postao dio Jugoslavije.

Danas, Kotor privlači sve veći broj turista zbog svoje prirodne ljepote i kulturnog nasljeđa. Grad je takođe poznat po Katedrali Svetog Trifuna, Crkvi Svetog Luke i Kneževoj palati, koje su preživjele zemljotres 1979. godine i kasnije restaurirane

- **Opština Tivat:** Opština Tivat, smještena na zapadu Crne Gore, prostire se na 46 km² sa 14.031 stanovnika. Ova opština, poznata kao najmlađi grad u Bokotorskom zalivu, ima bogatu istoriju sa tragovima grčkih i rimskih naselja. Tivat je bio pod upravom Venecije kao Teodo, privlačeći brojne srpske izbjeglice iz Osmanskog carstva. U 19. vijeku, Austrijanci su izgradili mornarički arsenal, koji je kasnije korišćen od strane Italijanske mornarice, Jugoslovenske narodne armije i Vojske Crne Gore. Tivat je danas popularno turističko odredište i postaje centar nautičkog turizma za južni Jadran. Tivat poseduje značajne turističke lokacije kao što su Ljetnjikovac Buca u centru grada, Ostrvo Cvijeća sa sakralnim spomenicima, Gornja Lastva, plaža Plavi Horizonti i Ostrvo Sveti Marko. Grad takođe ima prirodnu luku Kalimanj i nudi raznovrsne kulturne događaje poput "Bocce Olimpijade" i "Summer Festa". Posebno je značajan botanički vrt, bogat eksotičnim vrstama drveća i ukrasnih biljaka koje su doneli mornari iz Boke. Tivat poseduje i moderni aerodrom, koji je 2019. godine uslužio 1,367,282 putnika, čineći ga važnom tačkom za međunarodni vazdušni saobraćaj.

Table 1 Osnovna statistika o LAG-u

Jedinica lokalne samouprave/Općina	Broj stanovnika u JLS/Općini	Naselja u sastavu Općine	Područje JLS/općine (km ²)	Gustoća stanovništva u JLS/općini (ljudi/km ²)
Kotor	22,601	56 naselja	335	67
Tivat	14,031	Grad Tivat i okolna naselja	46	310
Ukupno	36,632	-	381	188,5

Izvor: Monstat

1.2. Geomorfološke i klimatske značajke LAG-a

Lokalna akciona grupa (lag) boka, obuhvatajući područje bokotorskog zaliva, odlikuje se specifičnim geomorfološkim i klimatskim karakteristikama koje bitno utiču na život i razvoj ovog regiona. Geomorfološki, boka kotorska je rječna dolina koja je potonula zbog tektonskih

pokreta, što je rezultiralo njenim specifičnim izgledom. Zaliv se usijeca duboko u kopno, okružen strmim krečnjačkim planinama karakterističnim za dinarski krš. Najveći vrhovi su planina orjen (1895 m) i lovćen (1749 m), a najveća dubina zaliva iznosi 52 metra. Geološki sastav okolnih planina, koje su uglavnom krečnjačke građe, obiluje brojnim kraškim oblicima poput pećina, vrtača i jama. Kraška obilježja takođe utiču na hidrologiju regije, sa mnogobrojnim kraškim vrelima koja se javljaju na različitim nivoima, uključujući i podzemne tokove koji izviru na nivou ili ispod nivoa mora, utičući na salinitet morske vode i suvoću zemljišta. Klimatski, područje tivta i cijele boke karakteriše sredozemna klima, sa blagim, kišovitim zimama i suvim, toplim ljetima. Veliki broj sunčanih sati i vedrih dana uzrokuju specifičnu klimu koja je idealna za razvoj turizma i poljoprivrede. Zimi najčešći vjetar je bura, a ljeti maestral, dok jugo donosi kišu u jesen i zimu. Tivat, kao najsunčaniji grad boke, ima 2446,2 sunčanih sati godišnje. Ova kombinacija vedrine i vlažnosti stvara jedinstvenu klimu, povoljnu za raznolikost biljnog i životinjskog svijeta. Ovo područje je izuzetno po svojoj vertikalnoj razuđenosti, koja doprinosi klimatskoj raznolikosti, varirajući od sredozemne do subalpske klime, što dalje utiče na raznovrsnost vegetacije. Takva geografska i klimatska raznolikost omogućava razvoj različitih oblika turizma, poljoprivrede, te čuva bogatu kulturnu i prirodnu baštinu. Područje je idealno za razvoj ekoturizma, avanturističkih aktivnosti, kao i za očuvanje i promociju autohtonih poljoprivrednih proizvoda. Značaj ove oblasti leži u njenom jedinstvenom spoju prirodnih ljepota i povoljnih klimatskih uslova, što stvara idealne uslove za raznovrsni ruralni razvoj, posebno u oblastima ekoturizma, poljoprivrede i očuvanja prirodnog nasleđa. Sve ovo ukazuje na potencijal koji lag boka može iskoristiti u cilju unapređenja života lokalnog stanovništva i održivog razvoja.

1.3. Kulturno-povijesna i prirodna baština LAG-a

Lokalna Akciona Grupa (LAG) Boka, koja obuhvata opštine Kotor i Tivat, predstavlja jedinstveni spoj bogate kulturne, povijesne i prirodne baštine. Ovo područje, ukrašeno prirodnim ljepotama Bokokotorskog zaliva, nosi tragove bogate istorije i kulture, od drevnih rimskih i grčkih naselja do uticaja Mletačke republike i modernog razvoja. Kulturna baština uključuje impresivne srednjovjekovne fortifikacije, kao i bogato očuvane stare gradove Kotora i Tivata, koji odražavaju vekove kulturne raznolikosti i umetničkog razvoja.

Kotor, sa svojim UNESCO-vim zaštićenim starim gradom, čuva srednjovekovne zidine, crkve i palate, dok se Tivat ističe modernim Porto Montenegrom i Ljetnjikovcem Buca. Ostrva kao što su Sveti Đorđe i Gospa od Škrpijela dodaju mitski šarm ovom području, sa svojim sakralnim spomenicima i pričama. Kulturni događaji i festivali u obema opštinama dodatno obogaćuju ovu regiju, ističući lokalne tradicije, umetnost i muziku.

Prirodna baština ovog područja je podjednako impresivna, s obalom koja se proteže duž Jadranskog mora, nudući predivne plaže, kristalno čiste vode i bogate zelene pejzaže. Planine koje okružuju zaliv pružaju spektakularne vidike i mogućnosti za planinarenje i istraživanje. Tivat, s druge strane, nudi botanički vrt bogat egzotičnim biljkama i prirodne luke idealne za nautički turizam.

Zajedno, Kotor i Tivat čine LAG Boka područje koje je savršen spoj istorije, kulture i prirodnih ljepota, privlačeći posjetitelje iz cijelog svijeta svojom jedinstvenom ponudom i nezaboravnim iskustvima.

Kulturna i Povijesna Baština Kotor:

1. Srednjovjekovne Fortifikacije:

- Impresivan sistem obrambenih zgrada koji štiti grad Kotor, uključujući gradski zid s kapijama, bastionima, i tvrđavu Sv. Ivan.
- Strukture datiraju još iz rimskog i vizantijskog perioda, s većinom fortifikacija izgrađenih tokom venecijanske vladavine.

2. Stari Grad Kotor:

- Sačuvao srednjovjekovni karakter i arhitekturu, bogat crkvama, palatama i trgovima.
- Odražava bogatu istoriju grada i njegovu ulogu kroz vekove.

3. Muzeji i Galerije:

- Brojni muzeji i galerije koje čuvaju i izlažu umetnička dela, istorijske artefakte i kulturno nasleđe Kotora.
- Pomorski muzej i Katedrala Sv. Tripuna kao značajni kulturni centri.

4. Kulturni Događaji:

- Dom brojnih festivala i događaja, uključujući KotorArt i Međunarodni festival klapa.

- Privlače posetioce iz celog sveta, predstavljajući spoj tradicije i savremene kulture.

Prirodna Baština Kotor:

1. Unutrašnji Zaliv Kotora:

- Obuhvata gradove Risan i Perast, kao i Kotor.
- Poznat po svojoj izuzetnoj prirodnoj lepoti i harmoničnom spoju gradova sa zalivom.

2. Ostrva Sveti Đorđe i Gospa od Škrpijela:

- Sveti Đorđe je prirodno ostrvo sa manastirom.
- Gospa od Škrpijela je umjetno ostrvo sa crkvom poznatom po svojoj umetničkoj kolekciji.

3. Pirodne Ljepote Bokokotorskog Zaliva:

- Bokokotorski zaliv je poznat po svojim impresivnim prirodnim pejzažima, uključujući visoke planine koje se uzdižu iznad mora i kristalno čiste vode.
- Ovo područje nudi spektakularne poglede i idealno je za ljubitelje prirode i aktivnosti na otvorenom.

4. Planine Orjen i Lovćen:

- Planine koje okružuju Kotor, Orjen i Lovćen, nude brojne mogućnosti za planinarenje, istraživanje i uživanje u netaknutoj prirodi.
- Lovćen je također dom nacionalnog parka, poznatog po svojoj bogatoj flori i fauni te kulturno-istorijskim spomenicima.

5. Plaže i Obalna Područja:

- Obalna područja Kotora nude predivne plaže i mogućnosti za razne vodene sportove i rekreaciju.
- Plaže kao što su Plavi Horizonti privlače posjetitelje svojom ljepotom i čistoćom.

Kulturna i Povijesna Baština Tivat:

1. Ljetnjikovac Buca:

- Historijska kuća u centru Tivata koja danas služi kao dom muzejima i galerijama.
- Predstavlja važan deo kulturne i istorijske baštine Tivata.

2. Ostrvo Cvijeca:

- Poznato po sakralnim spomenicima.
- Ostrvo je bogato mediteranskom floro-faunom i kulturnom istorijom.

3. Gornja Lastva:

- Stari gradski jezgro sačuvano na visini od 300 metara.
- Očuvana arhitektura i tradicionalni način života.

4. Porto Montenegro:

- Savremena marina i rezidencijalni kompleks koji simbolizuje modernizaciju i razvoj Tivata.
- Centar luksuznog turizma i nautičkih aktivnosti.

5. Kulturni Događaji i Festivali:

- Tivat je domaćin različitih kulturnih događaja koji promovišu lokalnu kulturu i tradiciju.
- Uključuju manifestacije kao što su "Bocce Olympiad" i "Summer Fest".

Prirodna Baština Tivat:

1. Botanički Vrt:

- Vrt sadrži širok spektar biljaka iz raznih delova sveta, donesene od strane mornara.
- Predstavlja jedinstveno mesto za uživanje u prirodi i rekreaciju.

2. Plaže i Obalna Područja:

- Tivat nudi raznolike plaže, uključujući popularne Plavi Horizonti i Waikiki, poznate po svojoj lepoti i čistoti.
- Idealne lokacije za odmor, plivanje i vodene sportove.

3. Prirodna Luka Kalimanj:

- Glavna luka u Tivatu, važna za lokalni ribolov i nautički turizam.
- Popularna među ljubiteljima jedrenja i morskih sportova.

1.4. Stanje jedinice lokalne samouprave

- **Saobraćajna infrastruktura:** LAG Boka obuhvata opštine Kotor i Tivat, koje imaju razvijenu saobraćajnu mrežu, uključujući magistralne, regionalne, lokalne puteve, ulice, trotoare i trgove. U opštini Kotor, najvažniji magistralni put je M-2 (E-65, E-80), dio Jadranskog puta, koji povezuje Kotor s drugim područjima duž Jadranske magistrale. Ovaj put se prostire na 40 km, sa savremenim kolovozom, a širina kolovoza varira od 6 do 7 metara. Međutim, ovaj put ima problem sa saobraćajnim zagušenjem, naročito u ljetnjim mjesecima. Regionalni put P-1 Kotor – Trojica – Krstac, dug 22 km, povezuje primorje s unutrašnjom Crnom Gorom. U opštini Kotor, postoji 58 lokalnih puteva ukupne dužine oko 250 km, od kojih je 182 km s asfaltnim ili betonskim kolovozom. U opštini Tivat, Jadranska magistrala ima ulogu lokalnog povezivanja i gradske saobraćajnice, ali se suočava s problemima poput loših prostornih karakteristika i nedostatka izgrađene treće trake za skretanja. Primarna saobraćajna mreža u Tivatu je organizovana s ortogonalnom mrežom u centru grada, dok sekundarna saobraćajna mreža, koja opslužuje prigradska naselja, često ima loše elemente u smislu poprečnog profila i trasnog vođenja. Obe opštine imaju probleme s nedovoljnim razvojem saobraćajne infrastrukture, posebno u pogledu parkiranja, održavanja trotoara i povezivanja sa regionalnim i međunarodnim saobraćajem. Ukupna dužina ulica u Kotoru iznosi 30 km s površinom od 125.000 m², dok je površina trotoara oko 30.000 m². Trgovi u Starom gradu Kotora, Risnu i Perastu ukupno zauzimaju oko 8.500 m². Za poboljšanje saobraćajne situacije, planira se izgradnja zaobilaznica i rekonstrukcija postojećih saobraćajnica u skladu s planskom dokumentacijom. U Tivatu, magistralni put ima dužinu od 9,8 km s asfaltnim zastorom, a lokalni putevi su dužine 13,75 km. Ulice u Tivatu, ukupne dužine 167 km, uglavnom su asfaltne ili betonske, a nekategorisane puteve čini 4,1 km makadamskih puteva.
- **Pomorski saobraćaj:** Pomorski saobraćaj u Bokokotorskom zalivu, koji obuhvata opštine Kotor i Tivat, ima dugu i bogatu istoriju. Luka Kotor se prvi put pominje u dokumentima iz 12. vijeka, a do 19. vijeka bila je važna za redovan putnički saobraćaj parobrodima. Nakon izgradnje Jadranske magistrale sredinom 20. vijeka, značaj Luke Kotor počinje da opada. Nakon zemljotresa 1979. godine, luka je rekonstruisana i

proširena, a 1984. godine dobija status luke za međunarodni saobraćaj. Danas, Luka Kotor se fokusira na nautičare i kruzere, a lučka zona je modernizovana sa novom upravnom zgradom i terminalom. Luka Kotor sadrži kopneni dio površine 11.344 m² i vodeni prostor od 86.226 m² i 1.848 m², što ukupno čini 99.148 m². U marinskom dijelu luke nabavljena su tri pontonska elementa ukupne dužine oko 60m, što je poboljšalo sigurnost vezova. U Tivtu, "Porto Montenegro" je marina velikog kapaciteta do 600 vezova, koja od 2010. godine služi kao granični prelaz. Takođe, lučica Kalimanj sa 374 vezova služi potrebama lokalnog stanovništva. Pored toga, na lokalitetu Bonići nalazi se manja servisna marina. Jedina aktivna brodska linija unutar zaliva je trajektna linija Kamenari-Lepetani, kojom upravlja kompanija AD „Pomorski saobraćaj“. Flota od šest trajekata omogućava kontinuiran transport vozila i putnika 24 časa dnevno. Postoji osam registrovanih taxi boat usluga u Tivtu. Od 2018. godine, opština Tivat saraduje na projektu „Održivi vodeni transport“ sa katamaranima na solarni pogon, čime se oživljava linijsko-brodski saobraćaj kroz Boku. Razmatra se i uvođenje solarnih katamarana za prevoz putnika u akvatorijumu Bokokotorskog zaliva, kao i pomorske linije koja bi povezivala centar grada i pomorski terminal na aerodromu Tivat.

- **Vazdušni promet:** Aerodrom Tivat, jedan od dva međunarodna aerodroma u Crnoj Gori, igra ključnu ulogu u turističkoj privredi regiona Bokokotorskog zaliva. Povezuje gradove i mjesta na crnogorskom primorju putem dobro razvijene saobraćajne mreže. Aerodrom ima sezonski karakter i tokom turističke sezone direktno je povezan sa gotovo 40 gradova iz 20 država Evrope, Bliskog i Srednjeg istoka, uključujući linije do Dubaija, Tel Aviva, Rima, Verone, Diseldorfa, Ženeve, Bresta, Sofije, Burgasa, kao i Kišinjeva, Jerevana i Viljnusa. Takođe, postoje redovne sezonske linije do Osla, Helsinkija, Amsterdama, Kopenhagena, Napulja i Rima, te brojnih gradova u Rusiji, Bjelorusiji i Ukrajini. Zbog ograničenja u infrastrukturi, kao što je mala širina platforme, aerodrom je prilagođen avionima kategorije D, sa rasponom krila do 52 metra. Trenutno nema opreme za noćno slijetanje i slijetanje u lošim vremenskim uslovima. U neposrednoj blizini putničkog terminala nalaze se taksi stajališta, parkirališta za putnička vozila i turističke autobuse, kao i pristupna saobraćajnica do magistralnog puta. U cilju unapređenja kvaliteta opsluživanja putnika, planirana je izgradnja nove putničke zgrade i prateće saobraćajne infrastrukture. Ova modernizacija će doprinijeti

boljoj povezanosti i većoj dostupnosti Bokokotorskog zaliva, čime se podstiče dalji razvoj turizma i ekonomije u regionu.

- **Vodovodna i kanalizaciona infrastruktura:** u opštinama Kotor i Tivat, koje su dio LAG-a Boka, karakteriše se sljedećim ključnim elementima:

Vodovodna infrastruktura:

- **Kotor:** Vodovodni sistem, formiran sedamdesetih godina prošlog vijeka, pokriva gotovo cijelo područje kotorske opštine. Glavni izvori su Tabačina i Orahovac. Instalirane su pumpe različitih snaga za distribuciju vode do različitih rezervoara. Gubici u sistemu su visoki (83% u 2019). Postoje problemi s distributivnom mrežom i neovlašćenim priključcima.
- **Tivat:** Vodovodnom mrežom pokriveno je 95% teritorije. Redovno vodosnabdijevanje postiže se održavanjem objekata vodovoda, obezbjeđivanjem dodatnih količina vode iz Regionalnog vodovoda i kontinuiranim analizama kvaliteta vode.

Kanalizaciona infrastruktura:

- **Kotor:** Kanalizacioni sistem je separatan, s odvojenim sistemima za atmosferske i fekalne vode. Glavni gradski sistem pušten je u rad 2001. godine. Sistem Kotor – Trašte služi za odvođenje otpadnih voda iz Kotora i Tivta do postrojenja za prečišćavanje u Đuraševićima. Postoje i lokalni kanalizacioni sistemi.
 - **Tivat:** Kanalizacioni sistem pokriva centar grada, Kalimanj, Seljanovo i dio naselja Krašići. Planira se nastavak izgradnje sistema i osavremenjavanje softvera. Otpadne vode odvođe se preko glavnih kolektora i pumpnih stanica.
- Obje opštine rade na unapređenju i modernizaciji svojih vodovodnih i kanalizacionih sistema, s fokusom na smanjenje gubitaka, povećanje pokrivenosti teritorije i poboljšanje efikasnosti. Planirane su zamjena dotrajale vodovodne mreže i izgradnja novih kapaciteta, kao i nastavak izgradnje kanalizacionih sistema i primjena novih tehnologija.

- **Upravljanje otpada:** Tretman čvrstog otpada u opštinama Kotor i Tivat, koje su dio LAG-a Boka, obuhvata nekoliko ključnih faza:
 - **Sakupljanje otpada:**
 - **Kotor:** Postoji dovoljan broj kontejnera za neselektivno prikupljanje otpada.
 - **Tivat:** Preko 90% stanovništva je obuhvaćeno organizovanim sakupljanjem komunalnog otpada, uključujući i otpad s plovnih objekata.
 - **Transport otpada:**
 - Oba grada imaju adekvatne kapacitete za transport otpada. Specijalna vozila koriste se za prevoz otpada do lokacija za preradu ili odlaganje.
 - **Prerada i odlaganje otpada:**
 - **Kotor:** Koristi se reciklažni centar kapaciteta 40 tona dnevno i pretovarna stanica. Nakon zatvaranja deponije „Lovanje“, otpad se odvozi u druge opštine.
 - **Tivat:** Iako nema postrojenja za obradu komunalnog otpada, vrši se primarna selekcija reciklabilnih materijala. Ambalažni otpad se presuje i prodaje sakupljačima.
 - **Regionalna saradnja i strategija:**
 - Postoji međuopštinska saradnja između Kotora i Tivta, kao i plan za razmatranje regionalnog sistema upravljanja otpadom uključujući i susjedne opštine.

Ključni problemi u upravljanju otpadom uključuju nedostatak adekvatnih postrojenja za obradu i reciklažno dvorište u Tivtu, kao i zatvaranje sanitarne deponije u Kotoru. Ove opštine nastoje da poboljšaju upravljanje otpadom kroz regionalnu saradnju i zajedničke strategije.

1.5. Stanje društvene infrastrukture na području LAG-a

STANJE ZDRAVSTVA

- Bokokotorski zaliv, obuhvatajući opštine Kotor i Tivat, predstavlja region sa razvijenim zdravstvenim sistemom, koji uključuje različite oblasti zdravstvene

zaštite. Obe opštine zajedno čine jedinstvenu zdravstvenu mrežu koja pruža sveobuhvatnu negu i usluge za lokalno stanovništvo i turiste.

- **Ključne Zdravstvene Ustanove i Statistika:**

- **Kotor:**

- **Dom zdravlja Kotor** s ambulantama u Radanovićima i Risnu, pruža primarnu zdravstvenu zaštitu.
- **Opšta bolnica Kotor** sa kapacitetom od 139 bolesničkih ležajeva i 11 ležajeva u intenzivnoj njezi.
- **Specijalna bolnica za ortopediju, neurohirurgiju i neurologiju "Vaso Ćuković"** u Risnu, sa 124 bolesničke postelje.
- **Specijalna bolnica za psihijatriju Dobrota** sa 241 bolesničkom posteljom.

- **Tivat:**

- **Centar primarne zaštite JZU DZ Tivat**, uključujući Dom zdravlja Tivat i Ambulantu Radovići.
- **Specijalizovane usluge** u Centru za plućne bolesti, TBC, RTG, ultrazvučnu dijagnostiku, biohemijsku i mikrobiološku laboratoriju.
- **Savjetovaništa** za dijabetes, mlade i reproduktivno zdravlje.
- **Ukupno zaposlenih:** 63 radnika u DZ Tivat, od čega 49 medicinskih radnika.

- **Oprema i Infrastruktura:**

- **Kotor:** Specijalizovane bolnice i Dom zdravlja sa modernom opremom i kvalitetnim prostornim uslovima.
- **Tivat:** Optimalni prostorni uslovi, s potrebom za novim mamografom i ginekološkim ultrazvukom. Vozni park za različite potrebe.

- **Specifični Izazovi i Potrebe**

- **Kotor:** Postoji deficit zdravstvenih radnika, što utiče na efikasnost pružanja usluga.
- **Tivat:** Potreba za većim prostorom za fizikalnu terapiju i boljom opremljenošću, kao i unapređenje oftalmološke ambulante.

Opštine Kotor i Tivat u Bokokotorskom zalivu demonstriraju visok standard zdravstvenih usluga, sa širokim spektrom specijalizovanih i primarnih zdravstvenih usluga. Iako opremljene za adekvatnu negu, obe opštine se suočavaju sa izazovima kao što su nedostatak kadrova i potreba za unapređenjem određenih aspekata infrastrukture i opreme. Zajedničkim snagama i kontinuiranim ulaganjima, ovaj region nastoji da unapredi i očuva zdravlje svojih stanovnika i posetilaca.

ŠKOLSTVO:

- **Pregled Školstva u LAG Boka: Kotor i Tivat**
 - LAG Boka, koji obuhvata opštine Kotor i Tivat, razvija obrazovni sistem koji obuhvata predškolsko, osnovno, srednje i visoko obrazovanje, uključujući i obrazovanje za djecu sa posebnim potrebama. Fokus je stavljen na prilagodbu obrazovnog sistema modernim zahtjevima i potrebama zajednice.
- **PREDŠKOLSKO OBRAZOVANJE**
 - **Kotor:** JPU „Radost” sa sedam vaspitnih jedinica.
 - **Tivat:** JPU „Bambi” sa ukupno 21 vaspitnom grupom.
 - **Kapaciteti i broj djece:** Kotor raspolaže kapacitetima za 331-483 djece, dok Tivat ima površinu od 8.170,73 m² za predškolsko obrazovanje.
- **OSNOVNO OBRAZOVANJE**
 - **Kotor:** Pet ustanova i četiri područne jedinice.
 - **Tivat:** Dvije osnovne škole sa 70 odjeljenja.
 - **Broj učenika:** Ukupno preko 3.000 učenika u osnovnim školama LAG Boka.
- **SREDNJOŠKOLSKO OBRAZOVANJE**
 - **Kotor:** Gimnazija Kotor i Srednja pomorska škola.
 - **Tivat:** JU SMŠ „Mladost” sa 569 učenika.
 - **Specijalizacija:** Naglasak na pomorstvo i druge stručne programe prilagođene lokalnoj zajednici.
- **VISOKOŠKOLSKO OBRAZOVANJE**
 - **Kotor:** Fakultet za turizam i ugostiteljstvo i Pomorski fakultet.
 - **Tivat:** Fakultet za mediteranske poslovne studije.

- **Studijski programi:** Raznovrsni programi usmjereni na turizam, pomorstvo i poslovne studije.
- **DODATNE INSTITUCIJE I SPECIJALNI PROGRAMI**
 - Muzičke škole u obema opštinama.
 - Programi za podršku djeci sa posebnim obrazovnim potrebama.

LAG Boka pruža sveobuhvatno i kvalitetno obrazovanje na svim nivoima, sa akcentom na oblastima turizma i pomorstva, ključnim za razvoj regije. Iako postoje izazovi kao što su ograničeni prostorni kapaciteti i potreba za modernizacijom obrazovnih programa, kontinuirane investicije u obrazovanje i prilagodba savremenim trendovima su ključni za budući razvoj i napredak LAG Boka.

SOCIJALNA ZAŠTITA:

Socijalna i dječija zaštita u LAG Boka, koji obuhvata opštine Kotor i Tivat, usmjerena je na pružanje podrške pojedincima i porodicama u teškim okolnostima. Ova zaštita se ostvaruje preko međuopštinskog Centra za socijalni rad, lokalnih sekretarijata, kao i kroz saradnju sa Crvenim krstom i različitim nevladinim organizacijama.

- **KLJUČNE INSTITUCIJE I USLUGE**
 - **Centar za socijalni rad:** Nudi različita prava iz socijalne, dječje i porodične zaštite u Kotoru i Tivatu.
 - **Sekretarijat za kulturu, sport i društvene djelatnosti u Kotoru:** Pruža podršku kroz jednokratne novčane pomoći i gerontoprogram.
 - **Opština Tivat:** Fokusirana na rješavanje stambenih pitanja, socijalnu zaštitu starih lica, dječiju zaštitu i pravo na naknadu za novorođeno dijete.
- **MATERIJALNA DAVANJA I PODRŠKA**
 - **Osnovna materijalna davanja:** Uključuju materijalno obezbjeđenje, ličnu invalidninu, dodatke za njegu i pomoć, zdravstvenu zaštitu i druge.
 - **Dječja zaštita:** U Tivtu i Kotoru, obuhvata naknadu za novorođeno dijete, dodatke za njegu i pomoć, pomoć za obrazovanje djece s posebnim potrebama.
- **POSEBNE USLUGE I PROJEKTI**

- **Socijalna zaštita starih lica u Tivtu:** Uključuje pomoć i njegu u kući, finansiranu iz budžeta Opštine i sprovedenu od Crvenog krsta.
- **Program socijalnog stanovanja u Tivtu:** Fokus na izgradnji stanova za penzionere i RE populaciju.
- **Inicijative za ljudska i manjinska prava:** Projekti za unapređenje položaja Roma i Egipćana.
- **Crveni krst i Udruženje penzionera u Tivtu:** Pružanje raznih humanitarnih aktivnosti i podrška penzionerima.

Socijalna zaštita u LAG Boka karakterizirana je integriranim pristupom koji uključuje različite slojeve društva, od djece i mladih do starijih osoba. Postoji snažna saradnja između različitih organizacija i institucija, čime se osigurava sveobuhvatna podrška i unapređenje kvaliteta života ranjivih kategorija u zajednici.

KULTURA

LAG Boka, koji obuhvata opštine Tivat i Kotor, predstavlja kulturno bogatu regiju Crne Gore, obogaćenu raznovrsnim kulturnim manifestacijama, institucijama i bogatom istorijom. Ovaj region je prepoznatljiv po svojoj jedinstvenoj kulturnoj baštini i aktivnom učešću u kulturnom životu.

• KULTURNE INSTITUCIJE I MANIFESTACIJE

- **Tivat:** Uključuje JU Centar za kulturu, JU Muzej i galerija, Festival mediteranskog teatra „Purgatorije“, Gitar fest, Harmonika Fest, New York Montenegro Jazz Festival i Festival plesnog teatra. Galerija ljetnjikovca Buća, kao i brojne galerije u Porto Montenegro, predstavljaju važne kulturne točke.
- **Kotor:** Osim što je UNESCO-va svjetska kulturna baština, Kotor je dom brojnim kulturnim manifestacijama poput „Kotor Art“, Kotorskog festivala pozorišta za djecu, Internacionalnog festivala klapa, i mnogih drugih. JU Centar za kulturu „Nikola Đurković“, Istorijski i Državni arhiv, OJU Muzeji i Pomorski muzej su ključne kulturne institucije.

• KULTURNA BAŠTINA I AKTIVNOSTI

- **Tivat:** Pored profesionalnih i amaterskih pozorišnih produkcija, Tivat je poznat po svojoj muzičkoj sceni, uključujući i tradicionalnu muziku kroz GPD Tivat i Bokeljsku mornaricu.
- **Kotor:** Karakteriziran bogatim spomeničkim naslijeđem, Kotor je poznat po Bokeljskoj mornarici i brojnim kulturnim aktivnostima koje se odvijaju tokom cijele godine.

LAG Boka, koji obuhvata Tivat i Kotor, predstavlja ključno kulturno područje u Crnoj Gori. Ova regija nije samo centar brojnih kulturnih dešavanja, već i čuvar bogate kulturne i istorijske baštine. Snažna kulturna scena, brojne manifestacije, muzeji, galerije i kulturne institucije čine LAG Boku pravim kulturnim biserom, koji pruža širok spektar kulturnih doživljaja i aktivnosti, kako za lokalno stanovništvo tako i za posjetioce.

SPORT:

LAG Boka, predstavlja područje s bogatom sportskom infrastrukturom i aktivnostima. Obe opštine teže ka promociji sporta i zdravog načina života među svojim građanima, s posebnim fokusom na razvoj mladih talenata i postizanje vrhunskih sportskih rezultata.

• SPORTSKA INFRASTRUKTURA

- **Tivat:** Sadrži JU Sportsku dvoranu „Župa“, Boćarsku halu, četiri školske dvorane, 11 otvorenih terena za male sportove, dva fudbalska terena i jedan pomoćni teren, 15 terena za boćanje, sedam terena za tenis.
- **Kotor:** Nudi dvorane u osnovnim i srednjim školama, dva fudbalska terena, vaterpolo i odbojkaške klubove, košarkaške, ragbi, boćarske, jedriličarske, streličarske i ribolovačke klubove.

• FINANSIRANJE SPORTA

- **Tivat:** Povećanje budžetskih izdvajanja za sport od 250.000,00 € u 2015. do 400.000,00 € u 2017. godini.
- **Kotor:** Nema dostupnih podataka o specifičnom budžetu, ali je naglasak stavljen na podršku školskom sportu i međunarodnoj saradnji.

• IZAZOVI I POTREBE

- **Tivat:** Potreba za izgradnjom novih sportskih objekata, uređenjem igrališta u prigradskim naseljima, nedostatak otvorenih i zatvorenih bazena.

- **Kotor:** Fokus na razvoj novih klubova u vodenim sportovima, promocija i razvoj ženskog vaterpola, unapređenje plivačkih klubova i veslanja.
- **SPORTSKI KLUBOVI I AKTIVNOSTI**
 - **Tivat:** Raznovrsni sportski klubovi, sa posebnim naglaskom na košarku, odbojku, boćanje i male sportove.
 - **Kotor:** Snažna tradicija vaterpola, košarke, fudbala, odbojke, borilačkih sportova, jedrenja, streličarstva i ribolova.
- **ŠKOLSKI SPORT**
 - Obje opštine pružaju podršku školskom sportu kroz različite inicijative i projekte, promovirajući zdrave stilove života među djecom i mladima.

U LAG Boka, koji obuhvata opštine Tivat i Kotor, postoji jasna posvećenost razvoju sportske infrastrukture i aktivnosti. Unatoč izazovima poput zastarjele infrastrukture i nedostatka odgovarajućih sportskih objekata, oblast je uspješna u promociji sporta kao ključnog elementa zdravog i aktivnog načina života. Posebno je naglašena važnost školskog sporta i međunarodne saradnje u razvoju mladih talenata.

Table 2 Stanje društvene infrastrukture

Vrsta infrastrukture	Mjerna jedinica	Količina
Društveni/kulturni dom, dom za mlade	Broj	2
Kazališta	Broj	1
Kino dvorane	Broj	
Knjižnice	Broj	
Muzeji	Broj	3
Vatrogasni dom	Broj	
Ambulanta	Broj	2
Dom zdravlja	Broj	1
Bolnica	Broj	1
Vrtići	Broj	3
Ostali predškolski objekti	Broj	
Osnovne škole	Broj	7
Srednje škole	Broj	3
Sportske građevine (zatvorene) ne uključujući školske dvorane	Broj	11
Sportske građevine (otvorene)	Broj	19
Dom za nezbrinutu djecu	Broj	
Dom za starije i nemoćne	Broj	3
Ustanove za rehabilitaciju ovisnika (koje ne spadaju pod bolnice)	Broj	2

Izvor: Obrada autora

1.6. Gospodarske karakteristike područja LAG-a

LAG Boka doživljavao je značajne promene u svojoj privrednoj strukturi, posebno tokom perioda tranzicije. Ove promene su bile karakteristične za oba grada, gde su tradicionalne industrijske i pomorske aktivnosti ustupile mesto tercijarnom sektoru, naročito turizmu i ugostiteljstvu.

- **PRIVREDNI RAZVOJ TIVTA**

- Ekonomija Tivta je doživela značajnu transformaciju od industrijskog grada do ekskluzivne turističke i nautičke destinacije, posebno nakon otvaranja "Porto Montenegro".
- U Tivtu dominiraju mikro i mala preduzeća, koja čine 99,25% ukupnog broja privrednih subjekata.

- **PRIVREDNI RAZVOJ KOTORA**

- Kotor je svedok prelaska sa industrijske na tercijarnu privredu, pri čemu turizam i ugostiteljstvo igraju ključnu ulogu.

- U 2018. godini, privredni subjekti u Kotoru registrovani su najviše za trgovinu (27%), usluge smještaja i ishrane (15,6%), i stručne usluge (11,8%).
- **ZAJEDNIČKI TRENDVI U LAG BOKA**
 - Obe opštine beleže rast broja privrednih subjekata, s povećanjem učešća uslužnih sektora kao što su turizam, ugostiteljstvo, i trgovina.
 - Iako je broj privrednih subjekata porastao, nije došlo do proporcionalnog rasta zaposlenosti.
- **FINANSIJSKI POKAZATELJI**
 - Tivat: Tekući budžetski prihodi su porasli sa 540 eura na 720 eura po glavi stanovnika između 2009. i 2017. godine.
 - Kotor: Ukupan prihod privrednih subjekata u 2018. godini iznosio je 267,9 miliona eura, sa ostvarenom dobiti od 19 miliona eura.

LAG Boka, koji obuhvata Tivat i Kotor, doživljava značajne promene u privrednoj strukturi, sa naglaskom na rast tercijarnog sektora, posebno u oblastima turizma i ugostiteljstva. Ove promene su pozitivno uticale na ekonomski rast regiona, iako nije došlo do značajnog povećanja zaposlenosti. Ova transformacija reflektuje širu tendenciju prelaska sa tradicionalnih industrijskih i pomorskih aktivnosti na moderne uslužne djelatnosti.

POLJOPRIVREDA:

Poljoprivreda u LAG Boki, koja obuhvata opštine Tivat i Kotor, igra ključnu ulogu u lokalnoj ekonomiji. Iako se suočava sa izazovima, poduzimaju se koraci za unapređenje sektora kroz različite podsticaje i programe.

- **POLJOPRIVREDA U TIVTU**
 - Dominira dopunska poljoprivredna djelatnost.
 - Maslinarstvo, gajenje citrusa i pčelarstvo su ključne grane.
 - Registrovano oko 100 poljoprivrednika i 36 poljoprivrednih gazdinstava.
 - Godišnji budžet za poljoprivredu iznosio 20.000 EUR, povećan na 25.000 EUR u 2017.
 - Fokus na razvoj ruralnog turizma, maslinarstva, povrtlarstva, pčelarstva i stočarstva.

• POLJOPRIVREDA U KOTORU

- Tradicionalno niskoproduktivan sektor, sa fokusom na maslinarstvo i voćarstvo.
- Registrovano 47 poljoprivrednih gazdinstava i 43 poljoprivrednika.
- Program podsticajnih mjera subvencija u poljoprivredi za 2019. godinu sa budžetom od 80.000 EUR.
- Podsticaji uključuju nabavku sadnica, materijala za maslinjake, podršku razvoju različitih poljoprivrednih grana.

• INTEGRACIJA POLJOPRIVREDE U LAG BOKI

- Oba regiona pokazuju snažnu orijentaciju prema maslinarstvu i voćarstvu.
- Podsticaji i subvencije su ključni za unapređenje poljoprivredne proizvodnje.
- Fokus na modernizaciju proizvodnje i tržišne standarde EU.
- Raznovrsnost poljoprivrednih aktivnosti, snaglaskom na tradicionalne i ekološke prakse.

Poljoprivreda u LAG Boki, koja obuhvata opštine Tivat i Kotor, predstavlja vitalni segment lokalne ekonomije, sa fokusom na maslinarstvo, voćarstvo i pčelarstvo. Aktivno se radi na podsticanju ovog sektora kroz različite podsticaje i programe, s ciljem modernizacije proizvodnje, povećanja broja registrovanih poljoprivrednika i unapređenja kvaliteta proizvoda. Uloženi napor u poljoprivredu doprinose očuvanju tradicije, promociji porodičnog preduzetništva i razvoju ruralnog turizma u regiji.

TURIZAM

LAG Boka, predstavlja jedno od najprivlačnijih turističkih područja u Crnoj Gori. Značajan turistički razvoj ovog regiona oblikuje dinamičnu sliku sa izrazitim potencijalom u oblasti smještajnih kapaciteta, izletničkog turizma, nautike i kulturnih doživljaja.

• TIVAT - TURISTIČKI RAZVOJ

- Tivat se razvija kao ekskluzivna turistička destinacija, sa naglaskom na kvalitetan smještaj i usluge.
- Registrovan je značajan porast smještajnih kapaciteta, posebno u hotelima visoke kategorije.

- Turistički promet bilježi konstantan rast, sa tendencijom produženja turističke sezone.
- **KOTOR - TURISTIČKE KARAKTERISTIKE**
 - Kotor karakteriše porast turista s kraćim boravkom, zahvaljujući dolascima kruzera i izletničkim grupama.
 - Povećanje broja hotela i kvaliteta usluga, sa posebnim fokusom na male hotele s atraktivnim ambijentalnim karakteristikama.
 - Izletnički i kruzerski turizam doživljavaju ekspanziju, ali sa izazovima u pogledu infrastrukture i očuvanja okoliša.
- **ZAJEDNIČKI ASPEKTI**
 - Obe opštine bilježe značajan rast smještajnih kapaciteta, s posebnim naglaskom na hotele visoke kategorije.
 - Jahting turizam i turizam posebnih interesa postaju sve važniji segmenti, doprinoseći raznolikosti turističke ponude.
 - Zdravstveni turizam u Kotoru pruža dodatnu dimenziju i potencijal za razvoj.
 - Ugostiteljstvo igra ključnu ulogu u kreiranju turističkog iskustva, s raznovrsnim objektima koji obogaćuju ponudu.
- **IZAZOVI**
 - Upravljanje rastom turizma uz očuvanje ekološke održivosti i kulturnog identiteta predstavlja ključni izazov.
 - Potreba za balansiranjem između turističkih ambicija i kapaciteta gradova, posebno u smislu saobraćajne i komunalne infrastrukture.

LAG Boka, sa Tivatom i Kotorom, postaje sve prepoznatljivija turistička destinacija. Unapređenje smještajnih kapaciteta, jačanje izletničkog i nautičkog turizma, te fokus na razvoj novih segmenata poput zdravstvenog turizma, ukazuju na dinamičan i sveobuhvatan pristup razvoju turizma. Ključni izazovi ostaju u upravljanju rastom i očuvanju jedinstvenosti i održivosti, čime bi se osiguralo da LAG Boka nastavi biti atraktivna destinacija za sve šire spektre turista.

Table 3 Lg Boka sektori djelatnosti

Sektor Djelatnosti	Tivat	Kotor	LAG Boka
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	18	35	53
Vađenje ruda i kamena	3	14	17
Prerađivačka industrija	224	327	551
Snabdijevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija	35	58	93
Snabdijevanje vodom; upravljanje otpadnim vodama, kontrola procesa uklanjanja otpada i slične djelatnosti	19	28	47
Građevinarstvo	160	318	478
Trgovina na veliko i malo; popravka motornih vozila i motocikala	981	1425	2406
Saobraćaj i skladištenje	307	409	716
Usluge smještaja i ishrane	1231	2063	3294
Informisanje i komunikacije	73	103	176
Finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	90	137	227
Poslovanje nekretninama	62	93	155
Stručne, naučne i tehničke djelatnosti	213	320	533
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	79	104	183
Javna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje	224	378	602
Obrazovanje	288	436	724
Zdravstvena i socijalna zaštita	350	540	890
Umjetnost, zabava i rekreacija	141	186	327
Ostale uslužne djelatnosti	169	248	417
Domaćinstva kao poslodavci; neproizvodne djelatnosti domaćinstava	5	8	13
Ekstrateritorijalne organizacije i tela	1	1	2

Izvor: Monstat

1.7. Demografske značajke područja LAG-a

LAG Boka, koji obuhvata opštine Tivat i Kotor, predstavlja značajan dio Crne Gore s obzirom na svoj demografski profil i trendove. Analizirajući demografsku sliku ovog regiona, uočavamo nekoliko ključnih aspekata koji oblikuju njegovu društvenu i ekonomsku strukturu.

Prema podacima iz 2011. godine, Tivat je imao 14.031 stanovnika, dok je Kotor imao 22.601 stanovnika. U Tivatu je zabilježen kontinuirani rast broja stanovnika, sa 12.812 u 2000. godini na 14.774 u 2017. godini, dok je u Kotoru primijećen blagi pad broja stanovnika nakon 2011. godine. Posebno zanimljiv je visok natalitet u Tivtu, sa stopom od 17,2 na 1.000 stanovnika u 2017. godini, što je znatno iznad prosjeka Crne Gore od 11,9. Kotor, s druge strane, prati

nacionalni prosjek s nešto višom stopom od 12,3. Stopa mortaliteta u oba grada je slična i blago je iznad prosjeka Crne Gore, sa 10,5 u Tivtu i 10,8 u Kotoru.

U smislu starosne i polne strukture, Kotor i Tivat pokazuju slične trendove. Obje opštine imaju veći broj ženskog stanovništva u odnosu na muško, što je u skladu s općim trendovima u većini evropskih zemalja. Takođe, prosječna starost stanovništva u oba grada je oko 38 godina, ukazujući na zrelu populaciju. Obrazovna struktura u oba grada pokazuje da većina stanovništva ima srednje obrazovanje. Međutim, zabilježen je i porast broja stanovnika s višim i visokim obrazovanjem, što ukazuje na poboljšanje obrazovnog profila stanovništva. Migracioni trendovi u LAG Boka pokazuju da je ovaj region privlačan za doseljavanje, što je posebno izraženo u Tivtu. Tivat je zbog svojih turističkih i ekonomskih mogućnosti privukao veći broj doseljenika, dok je Kotor zadržao stabilniji broj stanovnika s blagim padom. Zaključno, demografska slika LAG Boka ukazuje na stabilan rast i razvoj, s posebnim naglaskom na visok natalitet i migracione tokove u Tivtu. Ovi trendovi, uz povećanje obrazovanja stanovništva, pružaju dobru osnovu za dalji socijalni i ekonomski razvoj regiona. Međutim, potrebno je obratiti pažnju na izazove kao što su starenje populacije i potreba za daljim poboljšanjem infrastrukture i usluga kako bi se podržao kontinuirani rast i razvoj ovog vitalnog dijela Crne Gore.

Table 4 Prirodni priraštaj, natalitet i mortalitet

Pokazatelji	Crna Gora	LAG Boka
Stopa prirodnog priraštaja	1.4	4.1
Stopa nataliteta	11.9	14.75
Stopa mortaliteta	10.5	10.65

Izvor: Monstat

Table 5 Migracije, imigracije i saldo migracija

Opština	Doseljenja	Odseljenja	Saldo migracije
Tivat	234	202	32
Kotor	197	206	-9
LAG Boka	431	408	23

Izvor: Monstat

Table 6 LAG BOKA po spolu

Area	Ukupno stanovništvo	Muško stanovništvo	Žansko stanovništvo
Tivat	14,031	6,903	7,128
Kotor	22,601	10,837	11,764
LAG Boka	36,632	17,740	18,892

Izvor: Monstat

Table 7 LAG BOKA državljanstvo

Kategorija	Kotor	Tivat	LAG Boka (Ukupno)
Ukupno	22,601	14,031	36,632
Državljeni Crne Gore	20,552	11,633	32,185
Državljeni Crne Gore i strane države	328	242	570
Strani državljani	1,284	1,628	2,912
U procesu sticanja crnogorskog državljanstva	508	504	1,012
Bez državljanstva	135	165	300
Bez odgovora	122	101	223

Izvor: Monstat

Table 8 LAG BOKA nacionalnost

Kategorija	Kotor	Tivat	LAG Boka (Ukupno)
Ukupno	22601	14031	36632
Crnogorci	11887	6637	18524
Srbi	3829	1592	5421
Bošnjaci	478	58	536
Hrvati	988	1746	2734
Albanci	91	65	156
Muslimani	115	13	128
Romi	2	9	11
Ostali	2066	1559	3625
Bez odgovora	595	290	885
Regionalno nepripadajući	5	4	9
Nepoznato	145	58	203

Izvor: Monstat

Table 9 Aktivno neaktivno stanovništvo

Opština (Municipality)	Ukupno stanovništvo (Total Population)	Djeca do 15 godina starosti (Children under 15)	Aktivno stanovništvo (Active Population)	Neaktivno stanovništvo (Inactive Population)	Ostali (Others)
Kotor	22,601	3,752	8,969	9,859	21
Tivat	14,031	2,475	5,686	5,825	45
LAG Boka Total	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A

Izvor: Monstat

2. SWOT ANALIZA PODRUČJA LAG „BOKA“

SWOT analiza LAG-a Boka, koja obuhvata opštine Kotor i Tivat, predstavlja ključni alat za razumijevanje unutrašnjih i spoljašnjih faktora koji utiču na razvoj ovog područja. Kroz identifikaciju snaga, slabosti, mogućnosti i prijetnji, analiza pruža sveobuhvatan pregled ključnih elemenata koji oblikuju trenutno stanje i buduće prilike za razvoj. Posebna pažnja posvećena je integraciji poljoprivrede sa ostalim vitalnim sektorima, kao što su turizam i obnovljivi izvori energije, ističući potrebu za sinergijom u razvoju ovih oblasti.

Table 10 SWOT

Kategorija	Elementi
Snage	<ol style="list-style-type: none">1. Klimatsko-geografski položaj pogodan za raznovrsnu poljoprivredu i turizam.2. Bogata kulturno-istorijska i prirodna baština.3. Postojanje strateških investitora i razvijenog preduzetništva.4. Razvijeni različiti vidovi turizma, uključujući nautički turizam.5. Stabilna lokalna samouprava s proaktivnim pristupom.6. Postojanje infrastrukture ključne za turizam i poljoprivredu (aerodrom, marina, vodovod).
Slabosti	<ol style="list-style-type: none">1. Neusklađenost ponude i potražnje na tržištu rada, posebno u poljoprivredi.2. Nedostatak modernizacije u poljoprivredi.3. Neujednačena infrastruktura i sezonalnost u turizmu.4. Neplanska gradnja i neadekvatna valorizacija turističkih i investicionih lokaliteta.5. Nedostatak energetske efikasnosti i korišćenja obnovljivih izvora energije.6. Nedovoljno razvijena infrastruktura i promocija seoskog turizma.
Mogućnosti	<ol style="list-style-type: none">1. Modernizacija poljoprivrede s fokusom na tehnološke inovacije.2. Razvoj i promocija seoskog turizma.3. Programi za podsticanje mladih na poljoprivredno preduzetništvo.4. Investicije u infrastrukturu za poboljšanje kvaliteta života u ruralnim oblastima.5. Diversifikacija turističkih proizvoda i produženje turističke sezone.6. Korišćenje sredstava iz IPA fondova i drugih izvora EU finansiranja.
Prijetnje	<ol style="list-style-type: none">1. Odliv visokoobrazovane radne snage, naročito mladih.

Kategorija	Elementi
	<ol style="list-style-type: none">2. Ekološke prijetnje i devastacija prirodnih resursa.3. Neusaglašenost potreba između lokalnog stanovništva i turista.4. Konkurencija novih destinacijskih tržišta iz okruženja.5. Nedovoljna obučenost za nove trendove i tehnologije.

Izvor: Obrada autora

- **Snage** LAG Boka se oslanjaju na povoljan geografski položaj i klimatske uslove, što je idealno za razvoj poljoprivrede i turizma. Bogatstvo kulturne i prirodne baštine predstavlja temelj za razvoj turizma, dok postojanje infrastrukture poput aerodroma i marine omogućava bolju povezanost i pristupačnost. Stabilna lokalna samouprava i proaktivni pristup pomažu u efikasnom upravljanju resursima.
- **Slabosti** ukazuju na ključne izazove s kojima se suočava regija. Neusklađenost ponude i potražnje na tržištu rada, posebno u poljoprivredi, ukazuje na potrebu za prekvalifikacijom i obukom. Nedostatak modernizacije u poljoprivredi i nedovoljno razvijena infrastruktura za seoski turizam ograničavaju potencijal za ekonomski razvoj. Sezonalnost turizma i neplanska gradnja takođe predstavljaju prepreke za održivi razvoj.
- **Mogućnosti** se ogledaju u potencijalu za modernizaciju poljoprivrede, razvoj seoskog turizma i diversifikaciju turističkih proizvoda. Investicije u infrastrukturu i podrška mladim preduzetnicima mogu unaprediti ekonomsku aktivnost i kvalitet života u ruralnim oblastima. Korišćenje sredstava iz EU fondova pruža dodatne mogućnosti za finansiranje projekata.
- **Prijetnje** se odnose na faktore koji mogu ugroziti napore LAG-a. Odliv mladih i obrazovane radne snage može oslabiti lokalnu ekonomiju. Ekološke prijetnje i konkurencija iz okruženja zahtijevaju prilagodljiv pristup i inovativne strategije kako bi se održao privlačnost regije kao turističke destinacije.

U zaključku, SWOT analiza naglašava da LAG Boka ima snažnu osnovu za razvoj, ali se mora suočiti s brojnim izazovima da bi realizovala svoj puni potencijal. Uspjeh će zavisiti od sposobnosti da se iskoriste postojeće snage i mogućnosti, dok se istovremeno adresiraju slabosti i neutrališu prijetnje. Ključni pravci delovanja uključuju modernizaciju poljoprivrede, unapređenje infrastrukture, razvoj seoskog turizma, te jačanje kapaciteta lokalnih zajednica.

3. RAZVOJNA VIZIJA I PRIORITETI

Ruralne oblasti predstavljaju značajan deo kulturnog i prirodnog nasleđa Crne Gore. Bogate tradicijom, prirodnim resursima i kulturnim vrednostima, ove oblasti pružaju obilje mogućnosti za ekonomski, društveni i kulturni razvoj. Ipak, suočavaju se s izazovima koji uključuju ekonomsku stagnaciju, nedostatak modernizacije i iseljavanje mladih. U tom kontekstu, osnovan je Lokalna Akciona Grupa (LAG) Boka sa ciljem unapređenja uslova života stanovnika u ruralnim oblastima.

LAG Boka teži ka stvaranju održivog ruralnog okruženja koje će omogućiti bolji kvalitet života za stanovnike ruralnih oblasti kroz različite inicijative i projekte. Ključne oblasti fokusa uključuju razvoj poljoprivrede kao izvor prihoda, promovisanje seoskog turizma kao turističke ponude, i poboljšanje infrastrukture u jedinicama lokalne samouprave (JLS). Kroz integrirani pristup, LAG Boka namerava da pokrene ekonomsku aktivnost, poboljša lokalnu infrastrukturu, očuva kulturnu baštinu i prirodne resurse, te ojača socijalnu koheziju u zajednicama.

Strateški pristup LAG Boka je zasnovan na saradnji između lokalnih samouprava, poslovnog sektora, civilnog društva i lokalnih zajednica. Kroz ovu saradnju, LAG Boka će raditi na razvoju kapaciteta lokalnih zajednica, promovisanju inovacija u ruralnom razvoju i omogućavanju pristupa različitim izvorima finansiranja i tehničke podrške.

U narednim delovima, detaljno su razrađeni specifični ciljevi i mere koje LAG Boka namerava da implementira u cilju ostvarivanja opšteg cilja unapređenja uslova života stanovnika u ruralnim oblastima. Ovi ciljevi i mere su osmišljeni tako da adreseiraju ključne izazove i iskoriste postojeće resurse i prilike u ruralnim oblastima, čime se postavlja čvrsta osnova za održivi ruralni razvoj u regiji.

Na temelju obrađenih podataka iz SWOT analize izvedena su 4 najveća problema područja LAG-a „BOKA“ :

- **Problem 1.** Nedostatak modernih tehnologija i zastareli poljoprivredni metodi koji ograničavaju produktivnost i profitabilnost, čime se smanjuje privlačnost poljoprivrede kao izvora prihoda za mlade.

- **Problem 2.** Visoka stopa odliva mladih iz ruralnih područja usled ograničenih ekonomskih prilika i percepcije poljoprivrede kao neprivlačnog zanimanja za mlade generacije.
- **Problem 3.** Neiskorišteni turistički potencijali ruralnih područja usled nedovoljne promocije i razvoja seoskog turizma, što rezultira propuštenim prilikama za diverzifikaciju i održivost lokalne ekonomije.
- **Problem 4.** Zastarela i nedovoljno razvijena infrastruktura u ruralnim oblastima koja ograničava pristup osnovnim uslugama i doprinosi ekonomskom zaostajanju tih područja u odnosu na urbanije sredine.

Prema identificiranim problemima LAG „BOKA“ za razdoblje 2023.-2027. Postavljen je jedan opći te 4 strateška cilja:

OPŠTI CILJ: UNAPREĐENJE USLOVA ŽIVOTA STANOVNIKA U RURALNIM OBLASTIMA

Cilj budućeg Lokalne Akcione Grupe (LAG) Boka je stvoriti održivo ruralno okruženje koje će omogućiti bolji kvalitet života za stanovnike ruralnih sredina u regiji Boke Kotorske. Centralna ideja je kroz različite inicijative i projekte poticati ekonomsku aktivnost, poboljšati lokalnu infrastrukturu, očuvati kulturnu baštinu i prirodne resurse, te jačati socijalnu koheziju u zajednicama. LAG Boka teži ka integriranom pristupu koji će obuhvatiti različite sektore ruralne ekonomije i društva, promovisati saradnju između lokalnih aktera, i omogućiti pristup različitim izvorima finansiranja i tehničkoj podršci.

3.1. SPECIFIČNI CILJEVI KAO ODGOVOR NA PROBLEME:

- 1. Razvijena poljoprivreda kao izvor prihoda stanovnika ruralnih sredina (naročito mladih):**
 - Problem: Nedostatak modernih tehnologija i zastareli poljoprivredni metodi koji ograničavaju produktivnost i profitabilnost, čime se smanjuje privlačnost poljoprivrede kao izvora prihoda za mlade.
- 2. Poticanje Mladih za Bavljenje Poljoprivredom:**

- Problem: Visoka stopa odliva mladih iz ruralnih područja usled ograničenih ekonomskih prilika i percepcije poljoprivrede kao neprivlačnog zanimanja za mlade generacije.
- 3. Razvijen seoski turizam kao turistička ponuda Boke Kotorske:**
- Problem: Neiskorišteni turistički potencijali ruralnih područja usled nedovoljne promocije i razvoja seoskog turizma, što rezultira propuštenim prilikama za diverzifikaciju i održivost lokalne ekonomije.
- 4. Poboljšanje Infrastrukture u Jedinicama Lokalne Samouprave (JLS):**
- Problem: Zastarela i nedovoljno razvijena infrastruktura u ruralnim oblastima koja ograničava pristup osnovnim uslugama i doprinosi ekonomskom zaostajanju tih područja u odnosu na urbanije sredine.

3.2. SPECIFIČNI CILJEVI

1. Razvijena poljoprivreda kao izvor prihoda stanovnika ruralnih sredina (naročito mladih):

- **Edukacija i Obuka:** Organizovanje edukativnih radionica i kurseva o modernim poljoprivrednim tehnikama, upravljanju farmama, i održivoj poljoprivredi, sa posebnim naglaskom na uključivanje mladih (definisanih kao osobe do 40 godina koje nisu nositelji OPG-a duže od 5 godina) u poljoprivredne aktivnosti.
- **Modernizacija Poljoprivredne Proizvodnje:** Nabavka moderne mehanizacije i opreme kako bi se povećala efikasnost i produktivnost poljoprivredne proizvodnje.

Table 11 Specifični cilj 1.

Specifični Ciljevi	Mjere	Opis	Ciljana Skupina
Razvijena poljoprivreda kao izvor prihoda stanovnika ruralnih	Program Kontinuirane Edukacije	Program će omogućiti mladim poljoprivrednicima da steknu praktična znanja i veštine neophodne za uspešno upravljanje poljoprivrednim	Mladi poljoprivrednici do 40 godina koji nisu nositelji OPG-a duže od 5 godina.

Specifični Ciljevi	Mjere	Opis	Ciljana Skupina
sredina (naročito mladih)		poslovanjem. Edukacija će uključivati tečajeve o upravljanju resursima, korišćenju moderne tehnologije u poljoprivredi, i implementaciji održivih poljoprivrednih praksi.	
Razvijena poljoprivreda kao izvor prihoda stanovnika ruralnih sredina (naročito mladih)	Program Nabavke Opreme	Program će obezbediti finansijsku podršku za nabavku moderne opreme i mehanizacije koja će povećati efikasnost i produktivnost poljoprivredne proizvodnje, smanjujući time operativne troškove i povećavajući prihode poljoprivrednika.	Mladi poljoprivrednici i postojeće poljoprivredne zadruge.

Izvor: Obrada autora

2. Poticanje Mladih za Bavljenje Poljoprivredom:

- **Informativne Kampanje:** Provođenje informativnih kampanja koje će mlade informisati o prednostima i mogućnostima bavljenja poljoprivredom, kao i o dostupnim resursima i podršci koju mogu dobiti.
- **Finansijska Podrška:**
 - **Financiranje Mjera za Osnivanje Poljoprivrednih Gospodarstava:** Pružanje finansijske podrške mladim poljoprivrednicima za osnivanje poljoprivrednih gospodarstava kroz grantove, povoljne kredite ili druge finansijske mehanizme.
 - **Financiranje Mjera za Razvoj Poljoprivrednih Gospodarstava kroz Modernizaciju Poslovanja:** Dodatna finansijska podrška za modernizaciju poslovanja postojećih mladih poljoprivrednih

gospodarstava, uključujući nabavku moderne opreme i tehnologije, edukaciju i obuku u oblasti modernog poljoprivrednog poslovanja.

Table 12 Specifični cilj 2.

Specifični Ciljevi	Mjere	Opis	Ciljana Skupina
Poticanje mladih za bavljenje poljoprivredom	Informativno-Savetodavne Kampanje	Kampanje će informisati mlade o mogućnostima i prednostima bavljenja poljoprivredom, kao i o dostupnim resursima, tehničkoj i finansijskoj podršci koju mogu dobiti.	Mladi do 40 godina, posebno oni koji traže mogućnosti za započinjanje sopstvenog posla.
Poticanje mladih za bavljenje poljoprivredom	Finansijska Podrška za Osnivanje i Razvoj Poljoprivrednih Gospodarstava	Program će pružiti finansijske resurse mladim poljoprivrednicima za pokretanje i razvoj poljoprivrednih gospodarstava, olakšavajući time pristup kapitalu i modernizaciju poslovanja..	Mladi poljoprivrednici koji žele da osnuju ili unaprede svoja poljoprivredna gospodarstva.

Izvor: Obrada autora

3. Razvijen seoski turizam kao turistička ponuda Boke Kotorske:

- **Promocija Seoskog Turizma:** Sprovođenje marketinških kampanja za promociju seoskog turizma, razvoj web stranica i mobilnih aplikacija.
- **Razvoj Turističke Infrastrukture Društvene Prirode:**
 - **Obnova i Razvoj Ruralnih Smještajnih Kapaciteta:** Podrška projektima koji se bave razvojem i obnovom ruralnih smještajnih kapaciteta koji će doprineti atraktivnosti seoskih turističkih destinacija.
 - **Unapređenje Turističke Infrastrukture:**
 - Rad na obnovi i razvoju turističkih atrakcija kao što su istorijski spomenici, muzeji, prirodne lepote, tematski parkovi i druge atrakcije koje mogu privući posetioce.
 - Izgradnja i obnova šetnica, biciklističkih staza i drugih rekreativnih infrastrukturnih objekata koji omogućavaju posetiocima da uživaju u prirodnom i kulturnom nasleđu ruralnih oblasti.

Table 13 Specifični cilj 3.

Specifični Ciljevi	Mjere	Opis	Ciljana Skupina
Razvijen seoski turizam kao turistička ponuda LAG-a	Digitalna promocija seoskog turizma	Razvoj digitalnih platformi i vođenje online marketinških kampanja će poboljšati vidljivost seoskog turizma, olakšati pristup informacijama i privući veći broj posetilaca.	Lokalne tur. Organizacije, vlasnici smještajnih kapaciteta i opštine
Razvijen seoski turizam kao turistička ponuda LAG-a	Projekti unapređenja turističke infrastrukture	Podrška projektima će omogućiti obnovu i razvoj turističke infrastrukture, čime će se	Lokalne samouprave, turističke organizacije i vlasnici

Specifični Ciljevi	Mjere	Opis	Ciljana Skupina
		unaprediti ukupna ponuda seoskog turizma i poboljšati iskustvo posetilaca.	turističkih objekata

Izvor: Obrada autora

4. Poboljšanje Infrastrukture u Jedinicama Lokalne Samouprave (JLS):

- **Unapređenje Društvene Infrastrukture:**
 - Izgradnja i Renovacija Javnih Prostora: Rad na izgradnji i renovaciji javnih prostora kao što su parkovi, sportski tereni, kulturni centri i druge društvene ustanove koje doprinose poboljšanju kvaliteta života u lokalnim zajednicama.
- **Unapređenje Digitalne Infrastrukture:**
 - Proširenje i Poboljšanje Digitalne Infrastrukture: Rad na proširenju i poboljšanju digitalne infrastrukture, uključujući brzi internet i digitalne servise.
- **Energetska Efikasnost i Održive Energetske Solucije:**
 - Implementacija Projekata Energetske Efikasnosti: Provođenje projekata koji se fokusiraju na energetska efikasnost i promovišu upotrebu održivih izvora energije u lokalnim zajednicama.

Table 14 Specifični cilj 4.

Specifični Ciljevi	Mjere	Opis	Ciljana Skupina
Poboljšanje infrastrukture u Opštinama LAG-a	Projekti razvoja društvene infrastrukture	Projekti će obuhvatiti izgradnju i renovaciju javnih prostora koji su od značaja za društveni život zajednice, kao što su parkovi, sportski tereni, kulturni centri, što	Opštine i opštinska poduzeća

Specifični Ciljevi	Mjere	Opis	Ciljana Skupina
		će doprineti boljem kvalitetu života stanovnika.	
Poboljšanje infrastrukture u Opštinama LAG-a	Projekti unapređenja digitalne i energetske infrastrukture	Unapređenje digitalne infrastrukture i implementacija projekata energetske efikasnosti će omogućiti bolje uslove za život i rad, kao i doprineti održivom razvoju lokalnih zajednica.	Lokalne samouprave, preduzeća i stanovnici ruralnih oblasti.

Izvor: Obrada autora

LAG Boka će kroz ovakav multisektorski pristup raditi na stvaranju održive i prosperitetne ruralne sredine koja će omogućiti stanovnicima bolje ekonomske, društvene i kulturne uslove. Realizacija ovih specifičnih ciljeva će biti usklađena sa općim ciljem unapređenja uslova života u ruralnim oblastima, te će se kroz različite projekte i inicijative raditi na njihovoj uspješnoj implementaciji u praksi.

4. OPIS ODABIRA PROJEKTA NA NIVOU LAG-A

LAG "Boka" koristi LEADER pristup, ističući značaj lokalnih inicijativa i participativnog donošenja odluka. LEADER pristup, popularan u Europi, fokusira se na uravnotežen razvoj ruralnih područja, prilagođavajući mjere i aktivnosti specifičnim potrebama svake lokalne zajednice.

STRUKTURA LAG-A "BOKA":

- **Skupština:** Najviši organ odlučivanja, koji rješava žalbe članova i interveniše u sporovima.
- **Upravni odbor:** Sastavljen od predstavnika iz različitih sektora. Odluke se donose uz ravnotežu glasačkih prava, osiguravajući pravičnost.

- **Odbor za žalbe:** Interno tijelo za rješavanje žalbi, doprinoseći transparentnosti i pravednom procesu.

PROCES ODABIRA PROJEKATA:

- Priprema konkursa: Kancelarija LAG-a priprema uslove i kriterije.
- Pokretanje konkursa: Upravni odbor određuje trajanje i sastav ocjenjivačkog odbora.
- Podnošenje prijave: Aplikanti dostavljaju projekte u skladu s konkursom.
- Administrativna kontrola: Provjera usklađenosti projekata s uslovima.
- Preliminarna rang lista: Kancelarija formira listu projekata koji zadovoljavaju kriterije.
- Ocjenjivanje projekata: Ocjenjivači vrednuju projekte po definisanim kriterijima.
- Konačna rang lista: Formiranje liste projekata prema bodovima.
- Odluka Upravnog odbora: Glasanje za svaki projekt pojedinačno.
- Obavijest o financiranju: Informisanje učesnika o rezultatima.

Svi prigovori se mogu uputiti Tijelu za prigovore, koje donosi konačne odluke, osiguravajući fer tretman i transparentnost procesa.

5. PROJEKTI SURADNJE

Lag "BOKA", sa svojim jedinstvenim geografskim i kulturnim osobenostima, ima izuzetan potencijal za razvoj saradnje s drugim lag-ovima, kako na nacionalnom tako i na međunarodnom nivou. Ova saradnja može uključivati razmjenu znanja i iskustava, kao i zajedničke projekte koji doprinose održivom razvoju lokalnih zajednica.

Teme i potencijalni projekti za lag "BOKA":

TEMA 1: SPREGA DOMAĆE PROIZVODNJE I TURIZMA

- Zajednički turistički paketi: razvoj paketa koji uključuju posjete lokalnim proizvođačima, degustacije autohtonih proizvoda, i upoznavanje s lokalnim obrtima.
- Festivali lokalnih proizvoda: organizacija događanja koja promovišu domaće proizvode i tradiciju, pružajući platformu za razmjenu iskustava i tehnika proizvodnje.
- Edukativne radionice o domaćoj proizvodnji: promocija lokalnih proizvođača kroz radionice i seminare usmjerene na tradicionalne tehnike proizvodnje i inovacije u obradi lokalnih sirovina.

TEMA 2: ZAŠTITA PRIRODE I ODRŽIVI TURIZAM

- Ekološke staze: razvoj staza koje prolaze kroz zaštićene prirodne lokacije lag-a "boka", nudeći edukativna i interaktivna iskustva posjetiteljima.
- Edukativni programi o očuvanju okoliša: organizacija programa i radionica koje podučavaju posjetitelje o važnosti očuvanja prirode, biodiverziteta i ekosistema.
- Promocija održivih turističkih aktivnosti: razvoj turističkih paketa koji promovišu ekološki osviještene aktivnosti, kao što su ture za promatranje ptica, botaničke ekspedicije ili ekološke radionice.

TEMA 3: ODRŽIVA POLJOPRIVREDA I EKOTURIZAM

- Razvoj ekoloških farmi: podrška stvaranju ekofarma koje će biti otvorene za posjetitelje, sa fokusom na organsku proizvodnju i održive poljoprivredne prakse.
- Edukativni agroturistički programi: programi koji kombiniraju učenje o održivoj poljoprivredi s praktičnim iskustvima na farmama i poljoprivrednim gospodarstvima.
- Očuvanje i promocija autohtonih sorti: projekti usmjereni na očuvanje lokalnih sorti i tradicionalnih poljoprivrednih praksi, uključujući razvoj specijaliziranih turističkih ruta i edukativnih programa.

Kroz ove inicijative, lag "boka" može osnažiti svoju poziciju kao lidera u održivom razvoju, promovirajući lokalnu ekonomiju, očuvanje okoliša i kulturno nasljeđe.

6. USKLAĐENOST LRS LAG „BOKA“ S NADREĐENIM STRATEŠKIM DOKUMENTIMA

Usklađenost Lokalne razvojne strategije (LRS) LAG-a "Boka" s nadređenim strateškim dokumentima je ključni aspekt efektivnog planiranja i realizacije razvojnih inicijativa na lokalnom nivou. Ova usklađenost osigurava da ciljevi i aktivnosti LAG-a "Boka" budu u skladu s općim društvenim i ekonomskim ciljevima koji su postavljeni na nivou opština Tivat i Kotor, kao i na nacionalnom nivou Crne Gore. Strategija LAG-a "Boka" trenutno odražava sinergiju s važećim strateškim smjernicama ovih opština, uz usklađivanje s nacionalnim strategijama. Ovaj pristup osigurava koherentnost u razvojnim aktivnostima, gdje lokalne inicijative doprinose širim ciljevima i ne odstupaju od zacrtanih smjernica. Također, to garantuje efikasno korištenje dostupnih resursa i doprinos ostvarivanju ciljeva koji su u interesu cijele zajednice. S obzirom na to da se razvojni kontekst neprestano mijenja, LAG "Boka" održava fleksibilnost i prilagodljivost svoje Lokalne razvojne strategije. U slučaju promjena u relevantnim strateškim dokumentima ili propisima povezanim s LEADER pristupom, LAG "Boka" će ažurirati svoju strategiju kako bi ostala u skladu s novim okvirima i smjernicama.

Ova prilagodljivost je ključna za održivi lokalni razvoj, jer strategije moraju biti redovno ažurirane da bi odgovarale promjenjivim potrebama i okolnostima zajednice. Usklađivanje s nadređenim strateškim dokumentima također unapređuje partnerstva s drugim institucijama i organizacijama, što je od presudnog značaja za uspjeh svakog lokalnog razvojnog plana.

7. UKLJUČENOST LOKALNIH DIONIKA U IZRADU LRS

Uključenost lokalnih dionika u izradu Lrs lag "boka" primjena načela „odozdo prema gore“ i sudjelovanje različitih interesnih skupina u izradi lokalne razvojne strategije lag "boka"

U izradi lokalne razvojne strategije (Lrs) za lag "boka", ključni element bio je pristup "odozdo prema gore", koji je osigurao da je proces planiranja temeljen na stvarnim potrebama i ambicijama lokalne zajednice. Ovaj pristup je omogućio aktivno uključivanje širokog spektra lokalnih dionika, uključujući predstavnike opština tivat i kotor, lokalne poduzetnike, poljoprivrednike, nevladine organizacije, obrazovne institucije, te druge interesne skupine.

Sudjelovanje ovih dionika bilo je ključno u identifikaciji lokalnih izazova, resursa, prilika i potencijala, te u definiranju strateških ciljeva i prioriteta lag-a "boka". Kroz seriju radionica,

javnih rasprava i anketa, lokalna zajednica je imala priliku izraziti svoje mišljenje, prijedloge i brige. To je omogućilo razvoj strategije koja je direktno odgovarala na specifične potrebe i aspiracije lokalnog stanovništva.

Osim toga, ovakav pristup potiče osjećaj vlasništva nad strategijom među lokalnim dionicima, što je ključno za uspješnu implementaciju i održivost lrs-a. Aktivno uključivanje lokalnih dionika također je pridonijelo transparentnosti procesa, povećalo povjerenje zajednice u lag "boka" i potaknulo veću odgovornost u provedbi planiranih aktivnosti.

Razvoj lrs-a lag-a "boka" bio je dinamičan proces, koji je pružio platformu za dijalog i suradnju između različitih sektora. Ovo je bilo od suštinske važnosti za razumijevanje i usmjeravanje različitih perspektiva i interesa prema zajedničkom cilju, koji je unapređenje kvalitete života i gospodarski razvoj opština tivat i kotor.

Zaključno, uključenost lokalnih dionika u izradu lrs-a za lag "boka" bila je temeljna za uspjeh cijelog procesa. Ovo je omogućilo razvoj sveobuhvatne i realistične strategije, koja se ne oslanja samo na teoretske modele, već na stvarne potrebe i kapacitete lokalne zajednice, čime se osigurava njena primjenjivost i efikasnost u dugoročnom periodu.

8. PRAĆENJE PROVEDBE I EVALUACIJA STRATEGIJE

8.1 Praćenje provedbe LRS-a

Praćenje i Evaluaciju

Praćenje provođenja i evaluacija Lokalne razvojne strategije LAG "Boka" su ključne komponente za osiguravanje uspjeha i efikasnosti strategije. Cilj ovih procesa je kontinuirano nadgledanje i analiza aktivnosti te učinkovitost provedenih mjera i aktivnosti.

PRAĆENJE PROVOĐENJA

Praćenje je kontinuirani proces koji omogućava LAG-u "Boka" da redovito prati napredak u provođenju strategije. To uključuje:

- **Definiranje Indikatora:** Postavljanje specifičnih mjerila za praćenje uspjeha pojedinih aktivnosti.
- **Redovno Prikupljanje Podataka:** Aktivnosti uključuju skupljanje i analizu podataka kako bi se mjerio napredak.

- **Godišnje Izvještavanje:** Upravni odbor LAG-a "Boka" redovito analizira i izvještava o napretku i postignućima.
- **Prilagodbe Strategije:** Ako je potrebno, strategija se prilagođava kako bi se osiguralo postizanje ciljeva.

EVALUACIJA

Evaluacija je sveobuhvatniji pregled koji ocjenjuje efikasnost, relevantnost, i održivost strategije. Ključni elementi evaluacije su:

- **Eksterna Evaluacija:** Provodi se sredinom i na kraju perioda provođenja strategije od strane nezavisnih stručnjaka.
- **Analiza Postignuća:** Evaluacija uključuje detaljnu analizu postignuća u odnosu na postavljene ciljeve.
- **Formuliranje Preporuka:** Na osnovu rezultata evaluacije, daju se prijedlozi za poboljšanje budućih strategija.
- **Uključivanje Zajednice:** Kroz radionice i konsultacije, lokalna zajednica aktivno sudjeluje u evaluacijskom procesu.

TIJELO ZA PRAĆENJE I EVALUACIJU

Za praćenje i evaluaciju bit će formirano posebno tijelo unutar LAG-a "Boka". Tijelo će saradivati s kancelarijom LAG-a i Upravnim odborom te uključivati predstavnike različitih sektora.

ŽALBENI MEHANIZAM

U slučaju neslaganja ili pritužbi vezanih uz provođenje strategije, članovi LAG-a i drugi zainteresirani akteri mogu se obratiti internom tijelu za prigovore. Ovo tijelo će rješavati sve žalbe transparentno i pravedno.

Praćenje i evaluacija su neophodni za osiguranje da se ciljevi LAG-a "Boka" postižu učinkovito i transparentno. Ovi procesi omogućavaju prilagodbu strategije prema mijenjajućim uvjetima i osiguravaju da se resursi koriste na najefikasniji način.

9. SPOSOBNOST PROVEDBE LOKALNE RAZVOJNE STRATEGIJE

Uspješno provođenje Lokalne razvojne strategije od ključne je važnosti za održivi razvoj svake zajednice. Strategija koju implementira Lokalna akcijska grupa (LAG) "Boka" predstavlja temelj za postizanje dugoročnih ciljeva u različitim segmentima - od ekonomskog rasta i socijalnog razvoja do očuvanja okoliša i kulturnog naslijeđa. Pravilno provođenje ove strategije osigurava da lokalne inicijative budu usmjerene, efikasne i u skladu s potrebama i očekivanjima zajednice. Uspješna implementacija strategije zahtijeva koordinirane napore, odgovarajuće resurse i stalnu angažiranost svih dionika unutar LAG-a "Boka".

- **Ljudski Resursi:** LAG "Boka" ima pristup raznolikim stručnjacima iz različitih sektora, uključujući poljoprivredu, turizam, kulturu i finansije. Ova mješavina stručnjaka i volontera čini temelj tima odgovornog za realizaciju strategije.
- **Iskustvo i Znanje:** Bogato iskustvo LAG-a "Boka" u vođenju lokalnih projekata je ključno za identifikaciju uspješnih praksi i izbjegavanje potencijalnih prepreka, osiguravajući uspješno provođenje strategije.
- **Financijski Resursi:** LAG "Boka" upravlja sredstvima namijenjenim za realizaciju strategije, koja uključuju sredstva iz nacionalnih fondova, EU fondova i donacija.
- **Institucionalni Okvir:** Jasno definisana organizacijska struktura LAG-a "Boka" uključuje Skupštinu, Upravni odbor, kancelariju LAG-a i druga tijela, što omogućava efikasno donošenje odluka i provedbu aktivnosti.
- **Partnerstva i Saradnja:** Sposobnost LAG-a "Boka" za uspostavljanje i održavanje partnerstava s lokalnim vlastima, poslovnim sektorom i civilnim društvom je ključna za uspjeh.
- **Transparentnost i Odgovornost:** Transparentni procesi donošenja odluka i jasno definirana odgovornost osiguravaju informiranost svih aktera o aktivnostima i rezultatima.
- **Kapacitet za Praćenje i Evaluaciju:** Postojanje mehanizama za praćenje i evaluaciju osigurava prilagodbu aktivnosti promjenjivim okolnostima i potrebama te efikasno korištenje resursa.
- **Komunikacija i Angažiranje Zajednice:** Napori LAG-a "Boka" u komunikaciji s lokalnom zajednicom i njenim uključivanjem preko različitih kanala su ključni za uspjeh strategije.

- **Kontinuirana Edukacija:** Stalna edukacija članova LAG-a osigurava primjenu najboljih praksi i neprekidno usavršavanje u provođenju strategije.
- **Odgovor na izazove i Prilagodljivost:** Sposobnost LAG-a "Boka" za brzo prilagođavanje i odgovor na izazove kao što su ekonomske i klimatske promjene je ključna za njegovu efikasnost.

Uz navedene kapacitete i resurse, LAG "Boka" je opremljen za uspješno provođenje svoje Lokalne razvojne strategije. Postavljeni procesi i mehanizmi osigurat će efikasnu, transparentnu i odgovornu realizaciju strategije, uz kontinuirani angažman i podršku svih relevantnih dionika.

10. STRUKTURA LAG-A „BOKA“

Struktura Lokalne akcijske grupe (LAG) "Boka" dizajnirana je u skladu s pravnim okvirima Crne Gore i usmjerena je na osiguravanje demokratskog procesa donošenja odluka, transparentnosti u radu i efikasnosti. Ova struktura omogućava aktivno uključivanje raznolikih sektora i aktera zajednice u procese i odlučivanje unutar LAG-a.

- **Skupština LAG-a "Boka":** Skupština je najviši organ odlučivanja u LAG-u "Boka". Sastoji se od svih članova LAG-a, a njene glavne funkcije uključuju donošenje strateških odluka, usvajanje godišnjih izvještaja i finansijskih planova, izbor članova Upravnog odbora, kao i donošenje i izmjene Statuta LAG-a. Skupština se održava najmanje jednom godišnje.
- **Upravni odbor:** Upravni odbor je izvršno tijelo LAG-a "Boka", odgovorno za donošenje operativnih odluka, nadzor nad implementacijom odluka Skupštine i upravljanje dnevnim aktivnostima LAG-a. Sastavljen je od predstavnika različitih sektora, osiguravajući tako balans interesa i demokratsko donošenje odluka.
- **Predsjednik LAG-a "Boka":** Predsjednik predstavlja i zastupa LAG, rukovodi poslovima u skladu s odlukama Skupštine i Upravnog odbora, te koordinira rad LAG-a. Predsjednik je također odgovoran za informisanje članova o aktivnostima i odlukama.
- **Zamjenik Predsjednika:** Zamjenik predsjednika asistira predsjedniku u njegovim obavezama i preuzima odgovornost u njegovoj odsutnosti.

- **Sekretarijat LAG-a "Boka":** Sekretarijat LAG-a djeluje kao administrativno i tehničko tijelo koje implementira odluke Skupštine i Upravnog odbora, organizuje projekte i aktivnosti te održava komunikaciju s članovima i zajednicom.
- **Specijalizovane radne grupe:** Formiraju se za provođenje određenih projekata ili aktivnosti i sastoje se od članova LAG-a i vanjskih stručnjaka. Radne grupe su odgovorne za specifične zadatke i raspuštaju se nakon završetka projekata.

Ovako strukturiran LAG "Boka" omogućava efektivno uključivanje članova i šire zajednice u procese donošenja odluka i implementaciju aktivnosti, osiguravajući transparentnost, demokratsko vođenje i efikasnost u radu.

11. FINANCIJSKI PLAN

Finansijski plan LAG-a "LAG Boka" ključan je za efikasno sprovođenje Lokalne razvojne strategije. Plan je usmjeren na raznolikost izvora finansiranja, detaljno razrađuje troškove vezane za ključne aktivnosti i inicijative te uspostavlja jasne mehanizme za praćenje i kontrolu finansijskih resursa. Uključenost u LEADER pristup i korištenje sredstava iz Evropskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EAFRD) su ključni elementi ovog plana.

IZVORI FINANSIRANJA:

- **Nacionalni fondovi:** LAG Boka koristi nacionalne fondove namijenjene razvoju lokalnih zajednica i ruralnih područja.
- **Fondovi Evropske unije:** Posebno iz EAFRD-a, koji podržava inicijative lokalnog razvoja u skladu s LEADER pristupom.
- **Sredstva lokalne samouprave:** Budžetska sredstva od lokalnih opština za podršku razvojnim projektima.
- **Privatna sredstva:** Donacije, sponzorstva i drugi oblici finansijske podrške od privatnog sektora.
- **Ostali izvori:** Prihodi od članarina, organiziranih događaja i prodaje publikacija.

PLANIRANI TROŠKOVI:

- **Administrativni troškovi:** Plaće, kancelarijski materijal, režijski troškovi, itd.
- **Realizacija projekata:** Troškovi povezani s implementacijom projekata.
- **Edukacija i obuka:** Organizacija radionica, seminara i konferencija.
- **Promocija i informisanje:** Izrada i distribucija promotivnih materijala, online prisutnost.
- **Saradnja i partnerstvo:** Troškovi povezani s partnerstvima na nacionalnoj i međunarodnoj razini.
- **Monitoring i evaluacija:** Troškovi za praćenje i ocjenjivanje efikasnosti strategije.
- **Finansijsko praćenje i kontrola:** Redovna priprema finansijskih izvještaja od strane Kancelarije LAG-a, te njihovo prezentovanje Upravnom odboru i Skupštini LAG-a.
- **Revizija:** Godišnji finansijski izvještaji podvrgavaju se spoljnoj reviziji za potvrdu usklađenosti s pravilima i propisima, s rezultatima koji su javno dostupni članovima LAG-a i zajednici.

Ovim finansijskim planom, LAG "LAG Boka" postavlja temelje za transparentno i odgovorno upravljanje finansijama, osiguravajući da sredstva budu iskorištena u najboljem interesu lokalne zajednice i u skladu sa strategijom održivog razvoja.

POPIS TABLICA:

Table 1 Osnovna statistika o LAG-u.....	4
Table 2 Stanje društvene infrastrukture	19
Table 3 Lg Boka sektori djelatnosti	23
Table 4 Prirodni priraštaj, natalitet I mortalitet	24
Table 5 Migracije, imigracije I saldo migracija	24
Table 6 LAG BOKA po spolu.....	25
Table 7 LAG BOKA državljanstvo	25
Table 8 LAG BOKA nacionalnost	25
Table 9 Aktivno neaktivno stanovništvo	26
Table 10 SWOT	27
Table 11 Specifični cilj 1	31
Table 12 Specifični cilj 2	33
Table 13 Specifični cilj 3	34
Table 14 Specifični cilj 4.....	35

Napomena: Projekat #EVORRA - Evropske integracije za održivi ruralni razvoj, koji realizuje NVU Mreža za ruralni razvoj Crne Gore podržan je kroz program „OCD u Crnoj Gori – od osnovnih usluga do oblikovanja politika – #MBASE koji sprovode Centar za građansko obrazovanje - CGO, Friedrich-Ebert-Stiftung (FES), Centar za zaštitu i proučavanje ptica Crne Gore(CZIP) i Politikon mreža. Projekat finansira Evropska unija, a kofinansira Ministarstvo javne uprave Crne Gore.

Sadržaj ove Strategije je isključiva odgovornost NVU Mreže za ruralni razvoj Crne Gore i ne odražava nužno stavove CGO-a, Evropske unije ili Ministarstva javne uprave.